

УДК 378.06:37.04

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.35>**Т. В. Петренко**

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
<http://orcid.org/0000-0003-2296-3919>

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВНУТРІШНІЙ СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЗАКЛАДУ

У статті представлено результати вивчення цільових, змістових, процесуальних аспектів формування компетентностей крос-культурної комунікації здобувачів вищої педагогічної освіти у внутрішній системі забезпечення якості освіти. Методологія цієї розвідки передбачала опору на особистісний, діяльнісний і інтеркультурний підходи у фаховій підготовці, використання методів аналізу, синтезу, узагальнення результатів вивчення документації, спостереження етапів освітнього процесу. У статті зазначено про те, що моніторинг формування крос-культурної комунікації здобувачів вищої освіти має здійснюватися за напрямками: освітнє комунікативне середовище, система зворотного зв'язку учасників освітнього процесу, система оцінювання здобувачів, культурологічна спрямованість педагогічної діяльності викладачів груп забезпечення освітніх програм, міра прояву компетентностей-крос-культурної комунікації в організаційних і управлінських процесах закладу вищої педагогічної освіти. На прикладі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди розкрито приклади організації крос-культурної комунікації здобувачів різних рівнів освіти у процесі опанування освітніх програм і у позанавчальній діяльності. Відмічено переваги розроблення програм дистанційного і змішаного формату навчання із розподілом часу на синхронні навчальні взаємодії, асинхронні навчальні крос-культурні комунікації в малих групах чи у парі, навчання за принципом «рівний рівному». Також зазначено про доцільність аксіологічного спрямування навчальних комунікацій. Це передбачає створення цінностей навчання від простих інструкцій і рекомендацій викладачів, кураторів академічної групи до надання здобувачам вищої освіти можливості дослідити навчальний контент через культурний експеримент, обговорення, практичну, творчу роботу. У статті зазначено про те, що необхідною базовою умовою формування компетентностей крос-культурної комунікації здобувачів вищої педагогічної освіти є об'єктивна можливість відчувати себе в безпеці і емоційній рівновазі усіх учасників освітнього процесу. Вбачається перспективою розроблення програм інвестування чи менторської здобувачів вищої освіти, які демонструють діяльну участь у розробленні і реалізації прийомів, технологій, засобів крос-культурної комунікації в контексті реалізації системи внутрішньої якості освіти

Ключові слова: якість освіти, мовно-комунікативна компетентність, аксіологічний підхід, крос-культурна комунікація, спілкування, навчання, розвиток, творчість.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трансформації реалій сьогодення актуалізують проблеми комунікацій: міжкультурної, національної, крос-культурної тощо. Сучасні комунікації, крім психологічних, соціальних, поведінкових аспектів, передбачає цифрову і комп'ютерну грамотність і культуру. Контекст цифрових застосунків і прогресування технологій штучного інтелекту обумовлює розширення міждисциплінарного вивчення крос-культурної комунікації. Демократичні засади утверджуються на компетентнісному рівні в закладах вищої освіти. Педагоги, освітяни не лише самі долучаються до крос-культурної комунікації, але й ство-

рюють навчальне, пізнавальне середовище для крос-культурної комунікації на засадах свободи вибору, недискримінації, толерантності, взаємної поваги до людини, гідності як основоположної цінності полікультурного діалогу. Зазначена тема актуальна і у контексті євроінтеграційних процесів, що відбуваються в усіх суспільно-правових відносинах в Україні. Рада Європи презентувала програму мовної політики, яку координує Страсбург, де визначено маркери відповідальності країн-учасниць за розроблення концептів національних політик і принципів розширення мовного розмаїття, плюрінгвізму, розроблення довідкового контенту і стандартів. Програми співпраці передбачають не лише розроблення процедур і можливостей

вивчення мов, але й підтримки інтеграції мігрантів [1]. Проблематика, заявлена у назві цієї публікації, актуалізована також приписами і рекомендаціями у Білій книзі Європи з міжкультурного діалогу, зокрема в частині розуміння університетів як ініціаторів створення і розширення майданчиків неконфліктного спілкування, зміцнення демократичної стабільності та конструктивних рішень в боротьбі зі стереотипами і упередженнями культурного, релігійного, соціально-поведінкового змісту [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Проблематика крос-культурної комунікації досить широко презентована у сучасному інформаційному просторі. Категорійне поле дослідження і педагогічний дискурс започатковано автором, зокрема соціокультурний і психолого-педагогічні аспекти висвітлено у публікації автора [7]. У публікації І. Хижняк, В. Ворожбіт-Горбатюк презентовано досвід міжуніверситетських комунікаційних заходів, що в цьому дослідженні розглядається необхідним складником якості професійної підготовки в університеті [11]. В. Ворожбіт-Горбатюк досліджено потенціал педагогічного партнерства як елемента внутрішньої системи якості освіти, у цьому дослідженні ми послуговувалися методологією авторки [3]. В. Манакін презентував навчальний контент з теми, що досліджується [6]. Разом з тим, вивчення матеріалів з теми засвідчує їх динаміку. В умовах сьогодення потребують розроблення питання використання методології, технологій, інструментів крос-культурного спілкування як елемента внутрішньої системи забезпечення якості освіти в університетах. Сучасні заклади вищої освіти в глобалізованому світі виступають структурованими високоорганізованими осередками творення стабільності і сталого розвитку.

Формулювання мети статті: вивчення цільових, змістових, процесуальних аспектів формування компетентностей крос-культурної комунікації здобувачів вищої педагогічної освіти у внутрішній системі забезпечення якості освіти. Методологія дослідження передбачає використання особистісного, діяльнісного і інтеркультурного підходів у фаховій підготовці, використання методів аналізу, синтезу, узагальнення результатів вивчення документації, спостереження етапів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодення університетської освіти в Україні позначене орієнтуванням на виконання стратегічних завдань євроінтеграції України у Європейське співтовариство, відновлення миру і стабільного розвитку. Проваджений військовий стан і кілька масштабних хвиль міграції українців підтвер-

дили значущість крос-культурної комунікації. Крім соціокультурного значення, університети зараз ще через місію і візію не просто декларують, а практично реалізують інноваційний поступ в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Біла книга Європи з міжкультурного діалогу містить дорогокази щодо створення конструктивного культурного діалогу, зокрема власне самі заклади вищої освіти як культурно-освітні центри, культурні осередки у структурі університетів, соціальні, молодіжні клуби [2], бібліотеки, хаби, у тому числі й віртуальні майданчики для спілкування у культурному розмаїтті, опосередкованого цифровими застосунками і сервісами. Останнім часом набули популярності канали спілкування в мобільних застосунках, на закритих чи відкритих платформах. Питання крос-культурної комунікації вкрай значуще з огляду ефективності навчального контенту. Зазначимо тут, що віртуальні простори дедалі активніше заповнюють канали комунікацій, що дає змогу крос-культурної комунікації у режимі як реального часу, наприклад, під час віртуальної екскурсії, так і асинхронно з відстрочкою у часі, наприклад, інтерактивний застосунок *padlet*, спільноти в мобільних застосунках.

У контексті прогресування цифрових сервісів і застосунків компетентності крос-культурної комунікації передбачає багатоканальне міжособистісне спілкування з постійною зміною соціальних комунікативних ролей, «практики активного слухання, зберігаючи відкритість та уникаючи стрибків до висновків» [6]. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди крос-культурне комунікування учасників освітнього процесу має виразне професійне спрямування. Багато уваги приділяється формуванню національної і громадянської ідентичності учасників освітнього процесу. Здобувачі вищої освіти різних рівнів виступають як у ролі комунікантів, так і в ролі організаторів, модераторів мобільних комунікативних спільнот.

Серед цілей, конкретизованих у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки «орієнтація на досягнення найвищої якості освіти», зазначено зокрема, що «без знання іноземних мов здобувачі освіти не зможуть набути достатніх мультикультурних компетентностей та навичок комунікації в міжнародному контексті» [9]. Таким чином документом визначено орієнтири доцільної організації крос-культурної комунікації:

– у змісті освітніх програм фахової підготовки на різних рівнях вищої освіти для формування мультикультурних компетентностей;

– у практиці організації освітнього процесу, зокрема виробничих і навчальних практик для формування достатніх знань про розмаїття культур і формування компетентностей професійної крос-культурної комунікації;

– у контексті операцій з інформацією і навчальним контентом, що передається через глобальні інформаційні системи;

– як елемент компетентностей професій майбутнього [9].

Наразі безпосередньо про змістове, організаційно-методичне забезпечення цілеспрямованої роботи з формування у здобувачів вищої освіти компетентностей крос-культурної компетентності можна вивчати на прикладі дисципліни вільного вибору здобувачами, що опановують освітні програми за спеціальністю 035 Філологія, китайська мова та література (для першого бакалаврського рівня вищої освіти) «Міжкультурна комунікація» (Л.С. Калашник), «Основи теорії мовної комунікації та міжкультурна комунікація в порівняльному аспекті» [10]. Вивчення змісту робочої програми і силабусу цієї освітньої компоненти свідчить про широке використання особистісного, діяльнісного, інтеркультурного підходів у фаховій підготовці, наявні можливості для індивідуальних освітніх стратегій.

В програмах освітніх компонент філологічного спрямування багато уваги приділяється вивченню культурної своєрідності і точності перекладу, культурним особливостям невербальним засобам передачі та інтерпретації інформації [5]. Надзвичайно популярними в університеті є зустрічі-звіти здобувачів і викладачів про результати стажування чи участі в програмах академічної мобільності, коли є змога поділитися персоналізованим досвідом проникнення в культуру через вивчення іноземної мови з носіями цієї мови у природньому мовному середовищі [10].

Слід зазначити, що висококваліфікований професорсько-викладацький склад університету вдумливо і перспективно розробляє навчальні програми освітніх компонент з урахуванням вимог до дистанційного і змішаного формату навчання із розподілом часу на синхронні навчальні взаємодії, асинхронні навчальні крос-культурні комунікації в малих групах, навчання за принципом «рівний рівному». Навчальні комунікації на всіх рівнях вищої освіти містять аксіологічне спрямування, особистісні професійно значущі сенси. Поступально з першого року навчання і упродовж усього періоду здобуття вищої освіти здобувачі мають доступ як до інструкцій, регламентів і рекомендацій викладачів (у силабусах освітніх компонент), кураторів академічної групи (у кодексах і локальних документах на рівні факультетської спільноти) до надання здобувачам вищої освіти можливості дослідити навчальний контент через культурний експеримент під час академічної мобільності чи стажування, обговорення, практичну, творчу роботу під час численних культурних акцій і заходів професійного і загального культурного змісту. Наголосимо, що умовою формування

компетентностей крос-культурної комунікації здобувачів вищої педагогічної освіти є об'єктивація можливості відчувати себе в безпеці і емоційній рівновазі усіх учасників освітнього процесу.

На основі використання методів аналізу, синтезу, узагальнення результатів вивчення документації можемо зазначити, що формування компетентностей крос-культурної комунікації досить системно презентовано у документуванні, що визначає освітню політику і регламентує внутрішню систему забезпечення якості освіти університету [10]. Зокрема у місії і візії зазначено про те, що «Університет позиціонує себе як освітньо-науковий, інноваційний, методичний і культурно-просвітницький центр, що... формує простір професійної підготовки та життєвого самовизначення людини в різних виявах у сучасному громадянському суспільстві, що відповідає світовим вимогам та стандартам» [10]. В університеті реалізується відповідне завдання: «створення сприятливого мультикультурного середовища (розроблення розгалуженої системи вивчення іноземних мов); забезпечення вільного володіння учасниками освітнього процесу однією або декількома іноземними мовами» [10].

Відповідно до Положення [8], внутрішня система забезпечення якості освіти передбачає здійснення процедур і заходів у межах чинного законодавства [4], які деталізуємо через призму заявленої проблеми: «визначення принципів та процедур забезпечення якості освіти; здійснення моніторингу та оновлення освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників ХНПУ та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному сайті Університету, на засіданнях Виконавчої ради (Ради з якості) та в будь-який інший спосіб; забезпечення підвищення кваліфікації науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми, рівні вищої освіти та кваліфікації; забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками університету та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення фактів її порушення, зокрема академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації тощо; інших процедур і заходів» [8].

Передусім зазначимо, що формування компетентностей крос-культурної комунікації здійснюється на основі цінностей сквородинівської родини як спільноти [10]. Така робота здійснюється

за напрямками: освітнє комунікативне середовище (синхронні навчальні комунікації під час аудиторних занять, асинхронно – на освітній платформі Moodle, у навчальних мобільних спільнотах); система зворотного зв'язку учасників освітнього процесу (Moodle), система оцінювання здобувачів (на рівні самоврядних органів в групах забезпечення освітніх програм, в системній роботі кураторів академічних груп, чіткі критерії оцінювання навчальних досягнень у силабусах); культурологічна спрямованість педагогічної діяльності викладачів груп забезпечення освітніх програм (участь в роботі культурних центрів університету [10].

Міра прояву компетентностей крос-культурної комунікації в організаційних і управлінських процесах закладу вищої педагогічної освіти забезпечується культурним членством в академічних університетських спільнотах. Цікавим у контексті забезпечення якості освіти в університеті видається пропозиція нового бачення терміну «залучення здобувача до освітнього процесу». У цьому ми вбачаємо перспективи організації крос-культурної комунікації, оскільки в реаліях здобувачі і викладачі виходять за межі стереотипних уявлень про ролі учасників освітнього процесу, в названому університеті уже традиційними є своєрідні обряди і традиції культурного членства, наприклад, посвячення у студенти, творення спільної історії і традицій, вербалізація цінностей і сенсів, їх презентування через символи (герби, візитівки, ритуали), системне вивчення іноземних мов [10]. На засадах партнерства можлива крос-культурна комунікація через призму співпраці зі стейхолдерами, зворотного зв'язку на прикладі спільнот випускників чи цілеспрямованої роботи зі створення абітурієнтської спільноти.

У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди сформовано потужну систему мовної підготовки (і філологічного спрямування, і предметних галузей підготовки педагогів, психологів, фахівців інших галузей знань). У названому університеті крос-культурна комунікація широко презентована на рівні міждисциплінарних комунікацій і участі у спільнотах, роботі культурних центрів та інших осередків, що функціонують в університеті [10]. Разом з тим, перспективою є розроблення конкретних кейсів реалізації завдань формування крос-культурної комунікації у змісті освітніх програм, що реалізуються в закладі на різних рівнях вищої освіти, формування контенту спільного дослідницького простору з університетами і організаціями-партнерами, представниками груп стейхолдерів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Крос-культурна комунікація увиразнює усі аспекти внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Цільові орієнтири роботи, спрямованої на форму-

вання у здобувачів вищої освіти цієї групи компетентностей передбачає поряд з глибинним осмисленням культурної своєрідності представників різних культур, але передусім і професійно значущі загальні компетентності дипломатичної комунікації, професійної чутливості, здатності до багатокмпонентної рефлексії, що впливає на ефективність освітнього партнерства і на якість освіти в цілому.

Перспективою крос-культурної комунікації в контексті міжуніверситетської і співпраці з іншими соціальними інститутами є виокремлення стратегічних цілей у меморандумах і угодах про співпрацю; розроблення програм інвестування чи менторської здобувачів вищої освіти, які демонструють діяльну участь у розробленні і реалізації прийомів, технологій, засобів крос-культурної комунікації в контексті реалізації системи внутрішньої якості освіти.

Список використаної літератури:

1. Council of Europe. The Council of Europe and Language education. Retrieved 21 February, 2019. URL : <https://www.coe.int>
2. White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Dignity». 2008. Retrieved 24 February 2019. URL : <https://www.coe.int/t/dg4/intercultural>
3. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. №10/196. 2021. С. 63–68. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528>
4. Закон України Про освіту. *Відомості Верховної Ради*, 2017, № 38-39, ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Крос-культурна комунікація. Контент комунікаційних досліджень. 2022. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/>
6. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Навчальний посібник. Київ, Академія, 2012. 288 с.
7. Петренко Т. Психолого-педагогічна підтримка крос-культурної комунікації в освітньому процесі. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 64. Том 2. 2023. С. 86–89. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.2.16>
8. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти та освітньої діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2021. URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Polozhenya_%20Vnytrishnogo%20zabespech.pdf
9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження КМУ № 286-р від 23 лютого 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

10. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Офіційний ресурс. URL : <http://hnpu.edu.ua/>
11. Хижняк І.А., Ворожбіт-Горбатюк В.В. Міжуніверситетські комунікаційні заходи як спосіб формування регіонального дослідницького середовища. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2021. Вип. 14. Ч. 1. С. 5–18. URL : <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/236444/234962>

Petrenko T. Development of cross-cultural communication competencies in higher pedagogical education acquires in the institution's internal system of education quality assurance

The article presents the results of the study of target, content, and procedural aspects of the development of cross-cultural communication competencies of students of higher pedagogical education in the internal system of ensuring the quality of education. The methodology of this research provided for the reliance on personal, activity and intercultural approaches in professional education, the use of methods of analysis, synthesis, summarization of the results of the study of documentation, observation of the stage of the educational process. The article states that the monitoring of the development of cross-cultural communication of students of higher education should be carried out in the following directions: educational communication environment, feedback system of participants in the educational process, system of evaluation of students, cultural orientation of the pedagogical activities of teachers of educational program support groups, measure of manifestation competencies of cross-cultural communication in organizational and management processes of the institution of higher pedagogical education. On the example of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University on the organization of cross-cultural communication of different levels of education students in the process of mastering educational programs and in extracurricular activities are revealed. The advantages of developing distance and mixed learning programs format with time allocation for synchronous learning interactions, asynchronous learning cross-cultural communication in small groups or in pairs, learning according to the principle of "equal to equal" were noted. The expediency of the axiological direction of educational communications is also indicated. This involves the creation of learning values from simple instructions and recommendations of teachers, curators of the academic group to giving higher education students the opportunity to explore educational content through cultural experiment, discussion, practice, creative work. The article states that a necessary basic condition for the development of cross-cultural communication competences of students of higher pedagogical education is the objectification of the opportunity to feel safe and emotionally balanced for all participants in the educational process. It is seen as a perspective for the development of investment or mentorship programs for higher education applicants who demonstrate active participation in the development and implementation of techniques, technologies, and cross-cultural communication tools in the context of the implementation of the internal quality system of education.

Key words: quality of education, linguistic and communicative competence, axiological approach, cross-cultural communication, communication, learning, development, creativity.